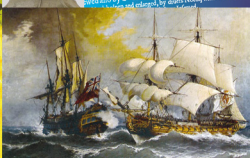
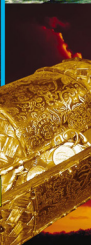




Ivan Brož
Sir Francis Drake
 Revisited :
 Calling vpon this Dull or Effeminate Age,
 to folowe his Noble Steps for Golde & Silver,
 By this Memorable Relation, of the Rare Occurrences
 yet declared to the World in a Third Voyage,
 by Sir Francis Drake, Bart.
 Reviewed and enlarged, by Thomas Norton, Esq.
 in the Year 1595.

PIRÁT Jejího Veličenstva

Sir Francis Drake



EDICE

 MAGNET





PIRÁT

JEJÍHO VELIČENSTVA

SIR FRANCIS DRAKE

PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST
NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Ivan Brož

PIRÁT JEJÍHO VELIČENSTVA

SIR FRANCIS DRAKE

*Příběh velkého mořeplavce – objevitele
a „státního piráta“ ve službách
anglické královny Alžběty I.,
jenž vstoupil do dějin jako
Sir Francis Drake*

Copyright © Ivan Brož, 2009

RMK ČR E 17663

ISSN 1802-6915

ISBN 978-80-7250-453-4 (PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST)

ISBN 978-80-7425-005-7 (NAKLADATELSTVÍ EPOCHA)

Přísně utajovaný podnik

„Víme o vás, že jste zdatný kapitán a bylo by škoda nevyužít vašich služeb ve prospěch koruny,“ řekl mocný muž anglické politiky 16. století, když si s neskrývaným zájmem prohlížel námořníka s modrýma očima a nazrzlou bradkou.

„Děkuji, Sire, za vaši přízeň,“ odpověděl kapitán s nejvyšší možnou zdvořilostí, jaké byl ohroublý mořeplavec vůbec schopen, a dodal: „Jsem připraven splnit každý rozkaz, který poslouží vlasti a královně.“

Rozhovor se odehrával v jednom z londýnských paláců u Temže v roce 1577. Na jedné straně dlouhého stolu stál Sir Francis Walsingham. Proti němu Francis Drake. Anglický námořník byl narychlo povolán do Londýna. Pokyn k této cestě z přístavu v Plymouthu do hlavního města Drake nemohl neuposlechnout, protože se jednalo o vysoce postaveného muže v královské administrativě. Sir Francis byl totiž státním tajemníkem, o němž se všeobecně vědělo, že na dvoře královny Alžběty I. v podstatě plní roli, kterou jsme si navykli označovat slovy šedá eminence.

„Tak dobře,“ pravil Sir Walsingham a poněkud se ušklíbl, když se snažil na své až dosud zachmuřené tváři potlačit úsměv. „Co byste říkal tomu, kdybyste se vydal do Jižní Ameriky?“

„Stříbro? Nebo dokonce zlato?“ otázal se zvědavě Drake.

„Byla by to obchodní plavba, při které byste zastupoval sdružení vlivných dvořanů,“ řekl Walsingham a Drake si pomyslel, že jistě jde o takové dvořany, mezi nimiž právě před ním stojící státní tajemník nemůže chybět. Jen stěží

by ho sem volal a tak důvěrně s ním rozmlouval o cestě za oceán.

„Máte na mysli plavbu spojenou s hledáním nových zemí? Něco na způsob přímé plavby s přistáním? Anebo se má jednat o obeplutí? Tedy buď jako Kryštof Kolumbus nebo jako Fernando de Magellan?“

„Četl jste, doufám, spis toho Itala, který tehdy Magellana doprovázel... toho...?“ zeptal se Walsingham a hledal v duchu příjmení autora spisu, přičemž zkoumavě hleděl do Drakeovy tváře.

„Spis se jmenuje *Relazione del Primo Viaggio Intorno Al Mondo* a jeho tvůrcem je Antonio Pigafetta,“ sebevědomě ze sebe vychrlil Drake a dodal: „Po našem se to celé přesně jmenuje *Zpráva o první cestě kolem světa*. Znáám to snad nazpaměť.“

„Ano, ano... máte pravdu. Mimochodem, vy umíte italsky?“ zeptal se Walsingham a zvědavě zvedl obočí.

„Jen tak tak, prostě abych se domluvil na moři i v přístavních krčmách.“

Sir Francis Walsingham se usmál, ale vzápětí hned zvažněl a položil další otázku: „Takže jistě znáte nejen jeho přesný název, ale i vylíčení Magellanovy cesty kolem nejj jižnějšího cípu Jižní Ameriky.“

„Ano, Sire.“

Státní tajemník pak na stole rozbil velkou plachtu. Byla to mapa námořních tras a dosud známých teritorií. Ukazovákem se dotkl její nejspodnější části a řekl:

„Vaším úkolem, pane Draku, bude tentokrát nejen proplout tím Magellanovým průlivem... tady mezi břehy Jižní Ameriky a Ohňovou zemí... jak to udělal v roce 1520 ten portugalský navigátor. On se pak vydal, jak víte lépe než já, dál, na západ, až k Filipínám. Ale na rozdíl od něho, vy byste se stočil hned kolmo nahoru. Na sever. A prozkoumal byste západní pobřeží Jižní Ameriky. Rozumíte, co mám na mysli?“

„Je mi to naprosto jasné, Sire.“

„Stručně řečeno, prozkoumáte pobřeží a hlavně místa, kde bude podle vašeho úsudku možné prodávat naše zboží a samozřejmě obstarávat vzácné kovy.“

„Mohu se, Sire, zeptat, jakou máte představu o délce plavby?“

„Ne déle než jeden rok. Prozkoumejte pobřeží toho druhého oceánu. S místními gentlemany se samozřejmě snažte vyjít co nejlépe. Tedy přátelsky i obchodně. A věnujte jim dary. Ale nejvýše tak asi... řekněme do padesáti liber.“

„Ale jak já ty peníze...?“

„O tyto peníze, ani o celé finanční zajištění plavby se nestarejte,“ ukončil své expozé státní tajemník a ještě dodal: „Vše jde na náklady královské pokladny, ale nic jsem vám neřekl a vy také nikomu o tom nic neřeknete. Platí?“

„Ano, Sire. Máte mé slovo.“

„Šťastnou plavbu!“

KDO VLASTNĚ BYL FRANCIS DRAKE?

Datum jeho narození zůstává zakryté v tajemném hávu neurčitosti. Je známo jen tolik, že na svět přišel někdy kolem roku 1541 či snad 1542 jako druhý z pěti synů (nejstarší bratr byl Edward, mladší John, Joseph a Thomas). Byl synem Edmunda Drakea, sedláka z Tavistocku v hrabství Devonshire. Podle jedné verze měl být otec stříhačem ovcí, který se údajně netěšil žádné dobré pověsti. Byl považován za velkého surovce, a dokonce obviněn z krádeže koní i peněz. Ale nebyl nikdy dopaden a před zákonem se mu nakonec podařilo zmizet kamsi do neznáma. Podle jiné verze měl být jistý Edmund Drake v okolí Tavistocku mužem zcela opačného charakteru, neboť se jednalo o vikáře, tedy duchovního, jenž u protestantů obvykle působil jako pomocník faráře. Ale nikde prý zase není žádná písemná stopa o tom, zda tento vikář měl vůbec syna. A tak zůstává jen to, co na sklonku svého života uvádí sám Francis Drake, a sice, že jako dítě byl vychováván v Kentu jako syn muže, jenž měl dodávat své zemědělské produkty námořníkům a současně být evangelickým vikářem, který prý ohnivě

nenáviděl katolíky. Jestliže je možno usuzovat o vlivu rodičů na Francise podle jeho písemného vyjadřování a vůbec jeho stylu, pak by snad bylo možno říci, že jeho otec byl spíše kazatelem, než stříhačem ovcí, který kradl koně.

Francisova matka pocházela z rodu Mylwayů, což byli lidé živící se prací v zemědělství. Francisova babička z otcovy strany patřila do rodiny Hawkinsů – prosperujících obchodníků a majitelů lodí v Plymouthu. Jejich potomek, budoucí Sir John Hawkins, Drakeův starší bratranec, se jednou stane rovněž nejen obávaným pirátem, ale také slavným mořeplavcem, jenž se lvím podílem zaslouží o budování silné anglické flotily. Drake své křestní jméno získal podle kmotra, kterým byl Francis Rufford, jenž se později stal hrabětem z Bedfordu.

Francisův rodný Tavistock leží v údolí řeky Tavy, západně od drsné dartmoorské náhorní planiny a necelých pětadvacet kilometrů od Plymouthu. A právě toto přístavní město v jihozápadní Anglii s dlouhou tradicí se významně zapíše do Drakeova života. Původně anglosaská osada Sutton (zmiňovaná již v roce 1086) a od 13. století město s tržním právem, má již od roku 1292 své trvalé zastoupení v parlamentě. Dnešní název mu v roce 1439 udělil král Jindřich VI. V dalším období se město díky své velmi výhodné poloze u moře stalo jednou z největších vojenských základen Anglie a výchozím centrem její námořní expanze.

Není bez zajímavosti, že z tohoto kraje pocházejí velcí muži, kteří šířili slávu Anglie na mořích a oceánech. Stačí uvést, že jen malý trojúhelník jihoanglického území mezi Tavistockem, Plymouthem a Torbayem se stal v polovině 16. století doslova líhní takových vynikajících námořníků, jakými byli zdejší rodáci Humphrey Gilbert, John Davis, zmiňovaný John Hawkins, Thomas Cavendish, Martin Frobisher a také organizátor velkých námořních cest Walter Raleigh, jenž pocházel z nedalekého Exmouthu.

V době, kdy malý Francis Drake pobíral rozum, vnímal okolní svět a vzrušeně naslouchal vyprávění dospělých o do-

brodružstvích na moři, byla Anglie ještě ve stínu tehdejších námořních mocností, jakými byly nesporně Španělsko a Portugalsko. Zatímco španělské a portugalské lodi dominovaly na atlantických trasách mezi Evropou a nedávno objevenými územími Střední a Jižní Ameriky a portugalský navigátor ve španělských službách Fernao de Magalhaes (Fernando Magellan * kolem 1480 †1521) našel průliv mezi Atlantským a Tichým oceánem a doplul až k Filipínám, byli angličtí námořníci odkázáni zatím jen na severní vody anebo na hledání nových cest směřujících na Dálný východ kolem jižní Afriky. Stručně řečeno, Anglie se v první polovině musela sklánět před Portugalskem a hlavně před drtivou převahou Španělska. Jak se vlastně projevovala zejména španělská nadvláda?

ŘÍŠE, NAD KTEROU SLUNCE NEZAPADALO

„Byla to doba, kdy Vasco Núñez Balboa vztyčil kastilský prapor na březích Darienského zálivu, Cortés v Mexiku a Pizarro v Peru, kdy v Evropě naprosto převládal španělský vliv a kdy žhavou obraznost obyvatel Ibérie okouzlovaly vidiny eldoráda, rytířských dobrodružství a světové říše. Tehdy se španělská svoboda vytratila za třeskotu zbraní, mizela pod přívalem zlata a v děsivé záři autodafé.“

Tak obrazně vyličil klasik období habsburské převahy v Evropě 16. století, za Karla V. a jeho bratra Ferdinanda a syna Filipa II., kdy se jejich říše – tedy celé Španělsko (a od roku 1580 také Portugalsko), Nizozemí, středoevropská království, alpské i některé německé a italské země společně s koloniemi ve střední Americe a na Filipínách – stávala největší evropskou a koloniální mocností, nad kterou vzato symbolicky slunce vskutku nezapadalo. Od dob Karla Velikého (od roku 800 římský císař) nikdy nevládl žádný panovník nad tak obrovským územím.

Byl to slavný španělský „zlatý věk“, kdy říše mohla ve směsici různých národů a navzájem nesousedících provincií

přežívat pouze tehdy, když byl neustále zdůrazňován univerzální charakter jejího poslání. Taková univerzálnost se vyjadřovala zejména myšlenkou křesťanské jednoty, která stále ještě nacházela silný ohlas. Soulad mezi říší a církví byl také v centru pozornosti Karla V., císaře Svaté říše římské německého národa. Díky silné, energické osobnosti tohoto nemluvného a rezervovaného muže se smyslem pro sebeovládání a rovněž díky jeho burgundskému entuziasmu a španělské královské vznešenosti, vlámské svědomitosti a německé odměřenosti mohla být v tehdejší Evropě, rozdrásané spory a protichůdnými zájmy států, tato říše dokonale udržována.

Kdo vůbec byl Karel V.? Jak se vlastně vyznat ve všech vládcih jména Karel? My také máme „svého“ Karla – tedy čtvrtého –, ale mezi nimi není žádná přímá souvislost. Budoucí mocný vládce Karel V. přišel na svět 24. února 1500. Po svém otci, rakouském arcivévodovi Filipovi Sličném, byl vnukem císaře Maxmiliána I. Habsburského. A po matce, Janě zvané Šílená, zase vnukem sjednotitelů Španělska – Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské. Již ve svých šestnácti letech byl prohlášen španělským králem jako Karel I. Jak to mnohdy bývalo obvyklé i u jiných monarchů, ani on neměl na tomto aktu žádnou osobní zásluhu. Vše se odehrávalo v důsledku smrti dosavadního krále, jeho děda Ferdinanda Aragonského. A když 12. ledna 1519 umřel Maxmilián I., zvolili kurfiřti 28. června 1519 ve Frankfurtu nad Mohanem Karla římským králem. O rok později – 23. října 1520 – byl Karel I., král španělský a vévoda burgundský, král neapolský a sicilský, korunován v Cáchách královskou korunou, a tak se stal Karlem V.

Rodným místem panovníka byl Gent, valonsky Gand a vlámsky Ghent, což je dnes přístavní město v západní Belgii v ústí Lysu do Šeldy. Od 12. století toto město představovalo jedno z nejvýznamnějších flanderských středisek soukenictví a obchodu. Svatbou Maxmiliána I. s burgundskou dědičkou Marií v roce 1477 se habsburské državy rozmnožily o nizozemské provincie a Gent se stal součástí habsburského

Nizozemí. Karlova výchova byla svěřena Markétě Rakouské, což byla nejen jeho teta a habsburská místopředsedkyně v Nizozemí, ale i velmi dobrá diplomatka, která se též zapsala do povědomí jako patronka malířství a literární tvorby, včetně propagátorky knih Kristíny Pisánské, italské myslitelky, jež usilovala o důstojnější postavení žen ve středověké společnosti. Setkávala se rovněž s předními humanisty té doby, jakým byl zejména Erasmus Rotterdamský, renesanční myslitel a autor řady spisů s kritickým pohledem na dobu, jako je například *Rytíř křesťanský* či satira *Chvála bláznovství*. Kromě tety byli Karlovými vychovateli Adrián z Utrechtu a Guillaume de Croy. Zejména druhý z obou mužů měl na chlapce mimořádně velký vliv. Dokonce se mu podařilo dostat devítiletého Karla až z příliš „zjemnělého“ působení tety pod svůj vliv. A tak Karel mluvil pouze francouzsky a vlámsky, přičemž němčině a latině snad jen trochu rozuměl, ale zato ovládal kroniky oslavující jako vzor kvality válečníků a rytířů. Nelze říci, že by se snad dobře neučil, ale přednost dával jízdě na koni, šermu a lovu. Zmiňovaný Guillaume de Croy si získal tak velké Karlovy sympatie, že se posléze stal jeho komořím. O tomto muži je rovněž známo, že doporučil nepostupovat proti Martinu Lutherovi z pozice síly, když byl tento náboženský reformátor předvolán v roce 1521 před říšský sněm do Wormsu a odmítl odvolat své teze vyzývající k veřejné disputaci o podstatě odpustků.

Jak to tehdy vlastně vypadalo ve Španělsku? Proud vzácných kovů plynoucí z nedávno objevené Ameriky obohacoval španělskou šlechtu, která žila v přepychových palácích zahálčivý život, ale bída obyčejných lidí, řemeslníků a rolníků, se přitom stávala doslova příslovečnou. V této době snil Karel V. o jednotné monarchii, jejíž hlavou by byl jedině on, světský panovník a duchovní otec všech pravověrných katolíků.

Avšak s jednotou Španělska to také nebylo úplně tak stoprocentní, jak se mohlo jevit ze samotné teze – historicky samozřejmě správné – že Ferdinand Aragonský a Isabela Kastilská

– byli sjednotitelé, kteří z Aragonska a Kastilie vytvořili dvoj-jedinou monarchii, což definitivně potvrdilo i znovudobytí islámského emirátu Granady. To se odehrálo v roce 1492, tedy krátce předtím, kdy prestiž Španělska vysoko pozvedla slavná cesta Kryštofa Kolumba ke břehům Nového světa. Království Aragonie a Kastilie byla sice už samotným sňatkem Ferdinanda a Isabely sjednocena, ale přesto nebylo odzvoněno vážným nesvárům a rozepřím, které ohrožovaly jednotu mladého království. Ve Valencii, Valladolidu, Toledu a dalších městech dokonce propukala otevřená povstání (1520–1522); kortesy, aneb parlamenty, se vzpouzely odhlasovat vybírání daní.

Jak už bylo řečeno, když v roce 1516 zemřel „sjednotitel“ Ferdinand Aragonský, tak byl za španělského krále prohlášen Karel s označením „první“. Jeho matka, Jana Šílená, která propadla duševní chorobě, když před deseti lety skonal její manžel a Karlův otec Filip Sličný, se královnou stát nemohla. A tak španělskou korunu nasadili na hlavu mladičkému Karlovi. V souvislosti s jeho otcem ještě nutno podotknout, že z dědictví po něm mu připadla i vláda nad tehdejšími vévodstvím Burgundským, tedy v dnešním Nizozemsku, Artois, Flandrech, Brabantu, Lucembursku a Franche-Comté, Savojsku i v Provinci.

Když se v roce 1519 uprázdnil trůn Svaté říše římské národa německého, pozornost celé Evropy se zcela přirozeně zaměřila na shromáždění kurfiřtů, kteří na sklonku června 1519 zasedali ve Frankfurtu nad Mohanem. Těchto volitelů, kteří měli rozhodnout o budoucím římském králi (a možná i císaři), bylo sedm: arcibiskupové z Trevíru, Mohuče a Kolína nad Rýnem, český král, saský vévoda, rýnský falckrabě a brandenburský markrabí. Není bez zajímavosti, že tuto zvyklost o sedmi kurfiřtech upevnil Karel IV., když ji zakotvil jako volební zásadu ve své Zlaté bule z roku 1356. Ale nyní ve Frankfurtu nad Mohanem nezletilého českého krále Ludvíka Jagellonského zastupoval Ladislav ze Šternberka, jenž pod-

le direktiv odevzdal kurfiřtřský hlas ve prospěch Karla V. Volba se řídila přísnými pravidly, což jeřtě více zdůrazňovala i aktuální politická situace. Šlo totiž zároveň o výběr nejvhodnější osoby se schopnostmi řídit kompaktní celistvost křesťanského světa, který byl ohrožován nejen zvenčí (například osmanskými výboji), nýbrž i zevnitř v důsledku rozkolu pramenícího z náboženské reformace. A za druhé, šlo o zápas, ve kterém nebyl devatenáctiletý Karel I. žádným předem jistým vítězem, protože o císařský trůn se ucházel již mocný a velmi zkušený pětadvacetiletý francouzský král František I.

Politická myšlenka všesvětové monarchie byla ideálem, který si Karel V. hodlal stále udržovat. A hlavně musel stále počítat s tím, že za svůj úspěch při získání římské koruny, která byla hlasováním odepřena francouzskému králi Františku I., byl zavázán penězům zvenčí. Ostatně mu to leckdo připomínal. Němečtí kurfiřti, kteří Karla zvolili císaře, prohlásili při jeho korunovaci v Cáchách:

„Měj na paměti, že tento trůn ti není dán podle práva posloupnosti ani dědictví, nýbrž z vůle německých knížat a kurfiřtů.“

Jeřtě konkrétněji smýšlel a také se vyjádřil nejbohatší bankéř v Evropě, Jakub Fugger z Augsburgu, jenž o této volbě věděl své, protože Karel V. si trůn s jeho pomocí vskutku koupil. Aby ho získal, musel v souboji s Františkem I. (vládl 1515–1547) věnovat na podplácení kurfiřtů závratné částky, které uhradil právě Jakub Fugger. Chytrý bankéř si toho byl před volbou plně vědom a dokázal přesně odhadnout cenu, jakou bude muset zaplatit těm, kdo rozhodnou o volbě nového císaře, o jehož náklonnost mu šlo v první řadě. Mimochodem, Fugger to císaři v roce 1523 plným právem mohl připomenout, když mu v dopise napsal:

„Je nad slunce jasnější, že bez mé pomoci byste, Vaše Veličenstvo, nemohl císařskou korunu získat.“

Je to samozřejmě pravda. Jakub Fugger poskytl budoucímu císaři k uvedenému podplácení kurfiřtů půjčku

(v podstatě nenávratnou), která podle jedné varianty měla činit 544 000 zlatých, podle druhé dokonce 850 000, zatímco František I. měl k dispozici jen asi třetinu těchto Karlových prostředků. Kromě toho Jakub Fugger dobře věděl, na koho se orientovat. Jeho největším zájmem byl obchod a zisk. A jelikož usiloval o expanzi v rámci celé Evropy, orientoval se jen na takové politické koncepce a jejich nositele, které mu jeho vizi mohly zaručit. A právě takovou představu mu mohl do jisté míry zaručit Karel V. Ale na druhé straně je třeba podotknout, že Karel V. se cítil Fuggerovi zavázán a podpořil ho v zápase proti uherskému rodu Zápolských, když mu dovolil zablokovat dovoz mědi z Uher.

Kromě Fuggerova finančního domu se na Karlově zvolení patřičně podíleli ještě i další peněžní magnáti, jako například jihoněmečtí Welsеровé nebo severoitalské bankéřské domy Fornariů a Vivaldiů z Janova spolu s rodinou Gualterotiů z Florencie. Všechno jejich zlato bylo Karlovi předáno v podobě smenek splatných kurfiřtům, kteří samozřejmě pobírali zlato i od Františka I.

EXPANZE

V zahraniční politice Karla V. překvapila podivuhodná směs reálnosti a fantastičnosti, kdy středověká obrazotvornost o jednotné katolické rodině národů byla kombinovaná prosazováním systému násilného zabírání cizích území a loupeží. Španělská šlechta prahla po „rytířských hrdinstvích“, protože chtěla kořist. Na této cestě narážel Karel V. na rivala – francouzského krále Františka I., který byl hlavou ještě početnější a neméně bojovné šlechty francouzské. Španělsko mělo v té době asi 10 milionů obyvatel, ale Francie 15 milionů obyvatel. Oba tito soupeři vedli spor o kořist: o stále ještě bohatou, ale politicky roztržštěnou a bezmocnou Itálii.

Hlavním soupeřem Karla V. byl francouzský král František I., s nímž vedl v letech 1521–1526 čtyři války o Itálii, Burgundsko a Flandry. Zvlášť velkého vítězství dosáhl Karel v bit-

vě u Pavie (1525). František I. sice nejdříve oblehl město ve španělských rukou patřící k Milánsku, ale pak byl sám obležen Němci a Italy. Jelikož shodou okolností k tomuto střetnutí došlo 24. února 1525, tedy v den císařových pětadvacátých narozenin, Karel V. se cítil dvakrát povznesen.

„Všechno je ztraceno, kromě cti,“ psal po porážce své matce František I., jenž se stal císařovým zajatcem. Karel V. pak Františka I. propustil výměnou za královny dva syny, které si podržel jako rukojmí, ale vzápětí Františka I. nechal znovu zajmout na cestě. Po několika dalších konfliktech přišlo na řadu diplomatické urovnání. V roce 1530 byly obě Františkovy děti propuštěny a francouzský král souhlasil, že si vezme za ženu Eleonoru, sestru svého nepřítele.

Ale současně se objevuje staronový nepřítel – vojska osmanského sultána Sülejmana Nádherného bezprostředně ohrožující Karlovu říši. V roce 1529 obléhají dokonce Vídeň, když předtím v roce 1526 porážejí křesťanská vojska u Moháče. Během tohoto střetnutí – jak známo ze školních hodin dějepisu – zahyne při útěku z prohrané bitvy v bažinách teprve dvacetiletý český a uherský král Ludvík Jagellonský, jehož skonem vymírá po meči jagellonská dynastie vládoucí v Čechách a Uhrách, a otevírá se tak Habsburkům cesta k českému a uherskému trůnu.

S osmanským sultánem se věrolomně spojil František I. a obnovil válku proti Karlovi V. Císař s využitím nesmírných zdrojů plynoucích z Nového světa zastavil v roce 1532 za pomoci německých knížat postup Turků do střední Evropy a o tři roky později porazil osmanského piráta Chajruddína Barbarossu, vazala sultána Sülejmana, jenž předtím pronikl až do Alžíru a Tunisu. Po příměří uzavřeném v roce 1536 však František I. znovu prokázal svoji věrolomnost, když roku 1542 vytáhl s vojskem do Itálie. Ačkoli v bitvě u Cerisole v Piemontu zvítězili Francouzi, nakonec se Karlovým vojskům podařilo proniknout do Champagne a obsadit Chateau-Thierry. A tak se zdálo, že když 18. září 1544 v Crépy-en-Valois oba

panovníci podepsali mír, že konečně nepřítelství mezi těmito mocnostmi ustane. Byla to však jen iluze. Ani po smrti Františka I. (31. března 1547), nebyl mír definitivně zajištěn. Jeho syn, nový francouzský král Jindřich II. (vládl 1547–1559), manžel Kateřiny Medicejské, vyvolával nové spory a ozbrojené srážky, takže Karel V. byl nucen od roku 1552 udržovat vojsko o síle 60 000 mužů, a nepřipustit tak změnu svého postavení nejmocnějšího vládce své doby.

KARLOVA DIPLOMATICKÁ OBRATNOST

Když Karel V. potlačil ve Španělsku povstání městských komun (1521) – požadujících pod heslem odmítnutí „vlády cizinců“ vyhnání jeho rádců a zákaz vývozu zlata a stříbra z království – a upevnil absolutistickou vládu, byl nucen provádět jinou politiku v Německu. Reformace podnětená Martinem Lutherem a sekularizace církevního majetku, prováděná knížaty, která tím sledovala vlastní prospěch, dále proměňovala Německo v tříšť drobných a někdy až trpasličích knížecích států. Za třenic, která tato knížectví mezi sebou vedla, projevil Karel V. značnou diplomatickou obratnost. Když protestantská knížata uzavřela v roce 1531 tzv. Šmalkaldský spolek a postavila se otevřeně proti císaři, dokázal Karel V. s pomocí svého bratra, českého krále Ferdinanda I. pružným diplomatickým manévrem získat na svou stranu nejmocnějšího, ale naprosto bezzásadového německého knížete Mořice Saského, velkého obdivovatele Machiavelliho. Za toto spojenectví měl Mořic od Karla V. slíbený titul kurfiřta. Protestantská knížata byla poražena v bitvě u Mühlberka (24. 4. 1547). Na sněmu, který probíhal v letech 1547–1548, již mohl Karel V. vcelku snadno prosadit řadu ustanovení v zájmu své moci a habsburské dynastie.

Karel V. se rovněž snažil zavádět zvláštní rituál v diplomatických zvyklostech. Přísně dbal na rozlišování diplomatických titulů s tím, že určoval společensky nepřekročitelnou hranici mezi vyslancem od obyčejného zástupce nebo rezidenta. Není

bez zajímavosti, že právo jmenovat vyslance tehdy ještě neměli všichni panovníci. Karel V. měl u svého dvora pouze papežského vyslance-nuncia, dále pak vyslance francouzského krále, vyslance benátského a také vyslance svého bratra Ferdinanda. Jednalo se o stejného monarchu, který byl v roce 1531, kdy Karel V. převzal v Bologni císařskou korunu, ustanoven králem římským a zastupoval Karla v Německu. V říjnu 1526 (24. 10.) byl zvolen českým králem, čímž byla zahájena téměř čtyřistaletá vláda Habsburků v českých zemích. Panovníci, kteří byli závislí na císaři nebo na jiném velkém monarchovi, mohli mít u nich pouze obyčejné zástupce. Pocity, které byly za císaře Karla V. vyslanci prokazovány, nabývaly přísně vyhraněné formy. Při ceremonii se diferencovaně přihlíželo k významu každé mocnosti, jejíž zástupci přijížděli do Madridu.

CONQUISTADOŘI

Lví podíl na lesku Karlovy říše nesporně náleží španělským dobyvatelům střední a jižní Ameriky, kterým se říkalo conquistadoři. Jak známo, první Španělé připlouvali do Ameriky jako dobrodruzi, kteří věděli naprosto přesně, co chtějí. Stříbro a zlato. Obvykle všechno sázeli na jednu kartu. Bylo jim jasné, že v Mexiku a Peru kořist získají až po těžkých bojích. Působili místním Indiánům utrpení, které však leckdy sami museli zakusit. Jejich schopnosti byly rozdílné jako jejich štěstí. Někteří nedovedli vůbec nic, jiní zase nesli stopy mimořádné inteligence. Patřil k nim stejně tak nevzdělaný Francisco Pizarro, snad ze všech nejodvážnější, jako kultivovaný a vzdělaný Hernán Cortés. Všichni se vyznačovali stejnými vlastnostmi, jež jim umožňovaly krátkodobý úspěch – nezdolnou touhu po zlatě, odvahou podloženou přísnou kázní, náboženskou horlivostí a zejména tvrdostí k sobě samým i k jiným.

Strhnout se nechával i sám Cortés. Aztécký panovník Montezuma umožnil španělským bojovníkům ubytování v nád-

herném paláci na hlavním náměstí sídelního místa Tenochtitlánu a s Cortésem jednal s vybranou zdvořilostí. Španělé ovšem nutili Montezumu přísahat věrnost Karlu V. Tato ceremonie byla stejně ponižující jako jeho únos z paláce. Cortés jednoho dne neudržel nervy a rozčílil se, když si vyslechl názor aztéckých kněží na křesťanství.

„Ach, Bože! Proč dovolíš, aby byla ďáblu v této zemi prokazována taková čest?“ vykřikl Cortés. „Ach, pane, je dobře, že jsme tady, abychom Ti sloužili.“

Očitý svědek pak vyličil, jak Cortés oslovil chrámové kněze: „Bude pro mne velkým potěšením bojovat za svého Boha proti vašim bohům, kteří neznamenají nic.“ Potom Cortés popadl železnou tyč u stěny a začal rozbíjet kamenné bůžky. Jak uvedla trojice amerických historiků Nicholas Horden, Simon Dresner a Martin Hillman:

„Tím činem zahodil poslední šanci zmocnit se vlády nad aztéckou říší mírumilovně. Připravil se o všechno, co si vydobyl svými schopnostmi, odvahou, diplomacií, lstí a štěstím.“

V den svátku Huitzilopochtliho – jehož se Cortés nezúčastnil – Španělé zmasakrovali několik tisíc Aztéků. Pak následovaly krvavé boje, v jejichž průběhu Montezuma zahynul za nejasných okolností. Tenochtitlán pak byl obléhán, až byl 13. srpna 1521 po prudkých bojích dobyt. A tak byla fakticky aztécká říše podrobena. Tímto vítězstvím si Cortés získal přízeň Karla V., jenž ho v říjnu 1522 jmenoval guvernérem a kapitánem Nového Španělska, jak se tehdy nazývalo Mexiko.

Kdo vlastně byl Cortés? Tento španělský conquistador (1485–1547) pocházel z Medellínu, v Estremaduře, jedné z nejchudších španělských provincií. Jako potomek zchudlé šlechtické rodiny byl ctižádostivý a studoval na univerzitě v Salamance. Ale pak ho zlákal plavba za zlatem a stříbrem, tedy „štěstí“, jakého lidem jeho postavení Pyrenejský poloostrov nemohl poskytnout. A tak odjel roku 1504 na Haiti, aby se záhy stal „odborníkem“ číslo jedna na kolonizaci Ame-

riky. Již v roce 1511 se zúčastnil obsazení Kuby. A pak následovala jeho největší dobovatelská akce, když v roce 1519 vedl výpravu k pobřeží Mexika a o dva roky později zdolal starobylou říši Aztéků. V roce 1522 ho Karel V. jmenoval generálním kapitánem v Novém Španělsku (Mexiko). Cortés ovšem pokračoval i dál v expedicích, jak o tom svědčí jeho tažení do Hondurasu v letech 1524–1526 a pak o deset let později až do oblastí dnešní Kalifornie. V roce 1541 byl z Mexika odvolán a nakonec zemřel v nemilosti. V pěti dopisech podal obsáhlou zprávu o svých výbojích.

Také druhý nejvýznamnější španělský conquistador Francisco Pizarro (1475–1541) pocházel podobně jako Cortés z nižších vrstev, ale na rozdíl od něho nikdy nedosáhl žádného vzdělání a celý život zůstal analfabetem. Jako obyčejný bojovník absolvoval svoji první výpravu roku 1502 do Západní Indie. Pak povýšil a s Ojedou a Nuñezem Balboa se zúčastnil v období let 1509–1513 expedicí k panamské šíji a roku 1519 se v Panamě usadil. Společně s Diegem de Almagrem podnikl v letech 1524–1526 plavby k pobřeží Peru a Ekvádoru. V roce 1529 mu Karel V. udělil generální kapitulát pro Peru. Pizarro v dalším období (1532) začal dobývat Peru, které završil obsazením Cuzka (1533), kde nechal navzdory vysokému výkupné popravít posledního krále incké říše Atahualpu. O dva roky později Pizarro založil Limu jako nové sídelní město. Záhy však vypuklo velké povstání Indiánů v čele s Manko Kapakem, které se Pizarrovi podařilo potlačit až s Almagrovou pomocí. Zatímco Pizarro triumfoval v Peru, Almagro se snažil o úspěch v Chile. Nicméně Almagro vyvolal s Pizarrem spor o větší nárok na kořisti, který přerostl v ozbrojený boj mezi příznivci obou conquistadorů. Almagro byl v roce 1538 poražen a popraven. Ale o tři roky později se sám Pizarro stal obětí vražedného útoku ve svém vlastním paláci, který byl veden Almagrovým synem.

Období vypjatého angažování conquistadorů skončilo zhruba v polovině 16. století. Za tuto krátkou dobu dokázali

rozlehlý Nový svět nejen prozkoumat, ale i rozvrátit jeho vyspělé civilizace a patřičně je vydrancovat. Stačí dodat, že do říše Karla V. dovezli podle odhadu soudobých odborníků asi 150 tun zlata a 1600 tun stříbra.

Jen z Cuzka, tehdejšího sídla říše Inků, nechával Pizarro v roce 1533 demontovat 700 zlatých desek ze stěn legendárního Chrámu slunce. Na jeho příkaz po celé čtyři měsíce tavili indiánští zlatníci takřka nekonečné množství dalších uměleckých kusů – talíře, poháry, kultovní i ozdobné předměty – a odlévali je do zlatých a stříbrných prutů o stejné váze, které pak byly označovány královským puncem. Celkem zde tak bylo vytaveno 13 250 liber zlata a 26 000 liber stříbra. Po obvyklém oddělení královské pětiny a určitého množství vybraných uměleckých děl pro španělského panovníka, dostal každý conquistador svůj díl. Na jezdce připadlo 90 liber zlata a 180 liber stříbra, pěšák dostal polovinu. Ale jen málokterému se podařilo toto bohatství dopravit přes oceán. Většinou tito lidé své zlato a stříbro promrhali nebo prohýřili, pokud přímo nezahynuli v nějaké šarvátce či na moři. Ale doprava královského podílu, která byla svěřována přímo Pizarrovi, musela být vždy dokonale zabezpečena.

Španělští dobyvatelé na rozkaz císaře systematicky rozvíjeli těžbu vzácných kovů z dolů v Novém světě. Jestliže v polovině 16. století bylo zaznamenáno, že jejich hodnota představovala asi 5 milionů pesos, tak o padesát let později to již bylo 16 milionů pesos. Na celosvětové těžbě zlata se doly střední a jižní Ameriky tehdy podílely vynikající hodnotou 70 %, u stříbra dokonce 80 %. Faktem zůstává, že příliv zaoceánského zlata a stříbra nakonec vyústil v obrovskou inflaci, která se stala jednou z příčin konce fungování ekonomiky „středověkého typu“.

FILIP II.

Francis Drake si jako šestnáctiletý již musel dobře pamatovat dobu, kdy přišla zpráva, že 21. září 1558 zemřel císař Karel V.,

který se v říjnu 1555 vzdal světských poct a uchýlil do soukromí v blízkosti kláštera San Yuste. Po císařově abdikaci připadla Svátá říše římská jeho bratru Ferdinandovi (císařem římským od února 1556), zatímco Španělsko, Nizozemí, italské državy a samozřejmě španělské kolonie v zámoří přešly na jeho syna Filipa II. (1527–1598). A tento panovník již vlastně byl Drakeovým vrstevníkem, byť starším o nějakých patnáct let. Jako Angličana mladého Francise jistě zaujalo, že se Filipovou druhou ženou stala anglická královna Marie Tudorovna, nejstarší dcera krále Jindřicha VIII. a nevlastní sestra budoucí královny Alžběty I. Jejich manželství však trvalo pouze čtyři roky, protože Marie Tudorovna skonala v roce 1558, tedy ve stejném roce, jako Filipův otec Karel V.

Když se Filip II. ujal moci, hodlal všechny přesvědčit o svém rozhodnutí pokračovat v otcově politice. Byl totiž neotřesitelně přesvědčen o své moci a pevnosti jejích základů – absolutismu a katolicismu. Brojil proti protestantům všude, kde mohl, a aby dosáhl svého cíle, neštlítel se žádných prostředků. Přímočará, fanaticky zuřivá Filipova politika v Nizozemí ve svých důsledcích napomohla vzniku první úspěšné měšťanské revoluce v Evropě. Jeho intriky ve Francii za náboženských válek ve druhé polovině 16. století ve prospěch katolíků vedly k tomu, že se proti Filipovi nakonec postavili i francouzští vlastenečtí katolíci. Jeho pletichy v Anglii, kde rozséval neklid kolem Marie Stuartovny v naději, že vyvolá v zemi nepokoje a oslabí Anglii, posléze nejsilnějšího soupeře na moři, přivedly Marii Stuartovnu na popraviště. Jeho pokus o přímý útok proti Anglii z moře, jak bude ještě ukázáno, skončil katastrofou.

Filip II. se snažil rozšířit dědictví po otci a dařilo se mu uplatnit své nároky na portugalský trůn, který se uvolnil roku 1580 po skonu krále Šebastiána I. a korunního prince kardinála Jindřicha. Na druhé straně neměl štěstí se svými nároky na francouzskou korunu, když v roce 1589 umřel Jindřich III. Filip se snažil rovněž omezit moc kortesů, například aragonských

roku 1592. O něco podobného se pokoušel i směrem k vysoké šlechtě. Zaměřil se proto na rady – jako jsou například rada pro inkvizici, či rada pro Flandry a podobně – jejichž počty zvýšil ze 13 na 26. Tím ovšem narůstal význam tajemníků, zejména intrikána nad intrikány, jakým byl Antonio Pérez. Ale za těmito tajemníky zase stály aristokratické frakce, což ukázalo na skutečnost, že král nikdy nebyl úplně nezávislý na vysoké šlechtě. Nakonec tedy Filip II. věnoval méně energie úsilí, aby své dědictví rozšířil, než je udržel.

„Raději bych vůbec neměl poddané, než aby to byli kacíři,“ řekl Filip jednoho dne, když viděl, že kacíři stále existují a jeho Španělsko – kdysi jádro říše, nad kterou nezapadalo slunce – začíná klesat na úroveň podružné evropské mocnosti. Tuto skutečnost již nemůže zvrátit ani fakt, že právě za jeho vlády dochází ve Španělsku k velkému rozkvětu umění, jak o tom svědčí díla světových mistrů, jakými jsou spisovatel Miguel de Cervantes, básník a dramatik Lope de Vega či malíř přezdívaný El Greco.

Vyměření portugalské královské dynastie Avis (1580) dokonce na určitou dobu spojuje obě království na Pyrenejském poloostrově. Anglie je ještě do roku 1558 pod vládou katolické královny Marie, zvané Krvavá, fakticky ve vleku Španělska. Ale po nástupu Alžběty I. – právě v roce 1558 – se situace prudce mění, nová královna se odklání od Madridu a provádí samostatnou zahraniční politiku.

Alžbětinská doba a první Drakeovy akce

VRACÍME SE K FRANCISI DRAKEOVI

Když byla stručně nastíněna doba, lépe řečeno mezinárodní atmosféra, za jaké Francis Drake vyrůstal, je nutno se ještě zmínit o situaci v Anglii. Co ji charakterizovalo? Jednoduše řečeno – byla to takzvaná alžbětinská doba. Ještě předtím, v první polovině 16. století, se král Jindřich VIII. z rodu Tudorovců (1491–1547) zasadil zejména o centralizaci státu. Pokračoval v politice svého otce Jindřicha VII., když dovedně využíval oslabení feudální šlechty k vytvoření silné panovnické moci. Opíral se o novou šlechtu – takzvanou new nobility – často vytvářenou z loajálního měšťanstva, dále o nový úřednický aparát a drobnou venkovskou šlechtu, gentry. Když mu papež odmítl povolit rozvod s Kateřinou Aragonskou, využil tohoto konfliktu k odtržení anglikánské církve od Říma (1533) a stal se její hlavou. Anglikánská církev byla fakticky vytvořena anglickými protestanty pod vlivem kalvinismu jako státní církev. Král Jindřich VIII. za součinnosti parlamentu rušil kláštery a konfiskoval jejich majetky, ale ponechal katolickou liturgii i episkopální zřízení. V čele této církve – dnes rozšířené ve Velké Británii, USA a v řadě zemí britského Společenství – stojí arcibiskup canterburský, jenž podléhá svrchovanosti anglického krále.

Z Jindřichových šesti manželství dvě skončila rozvodem (s Kateřinou Aragonskou 1533 a s Annou Klévskou 1540), dvě manželky dal popravit (Annu Boleynovou 1536 a Kateřinu Howardovou 1542), zatímco Jana Seymurová zemřela při

porodu 1537 a poslední manželka Kateřina Parrová jej přežila. A právě z manželství s posléze popravenou Annou Boleynovou měl dceru Alžbětu, která se narodila 7. září 1533. Anglickou královnou se stala v roce 1558, což tehdy šestnáctiletému Francisi Drakeovi jistě utkvělo v paměti. Určitě musel se svými vrstevníky sledovat její boj o uznání svých práv na anglický trůn (nevlastní sestra Marie Tudorovna ji přece nechala zavřít do londýnského Toweru). Ve svém umírněném absolutismu se Alžběta opírala o anglikánskou církev, novou šlechtu a obchodní kruhy. Potlačila katolicko-feudální opozici (Norfolko-vo povstání, poprava Marie Stuartovny, 1587), vystoupila proti puritánům a vedla ostrou protišpanělskou politiku. Za její vlády vznikaly počátky anglického kolonialismu od porobení Irska, přes zámořské plavby a založení Virginie na americké pevnině až po vznik Východoindické společnosti (1600). Současně nastala doba rozmachu renesančního umění zosobněného zejména dílem Williama Shakespeara.

Alžběta I. bývá v anglických dějinách označována jako *Virgin Queen* – čili „panenská královna“. Ačkoli je toto pojmenování přisuzováno mystické legendě, že se jako žena, tedy „nižší tvor než muž“, musela povznést jako Panna Marie nad úděl ženy, pravý důvod zřejmě zůstal ukryt jinde. Alžběta se po celý svůj život odmítala provdat a neměla děti. Avšak to jí nikterak nebránilo mít i milence, pokud ovšem nebyli popraveni za zradu jako Robert Devereux, hrabě z Essexu (1601).

„Měla pěkné rysy, ale vysoký nos a pleť dost bledou, její oči však byly ještě stále živé a milé a zářily uličnickým smyslem pro legraci,“ píše o čtyřicetileté Alžbětě britský publicista Giles Milton v knize *Big Chief Elizabeth: How England's Adventures Gambled and Won the New World* (česky *Ve službách královny Alžběty*, Praha 2004). „Když bylo zapotřebí důstojnosti, nesla se tak, že každý její pohyb se zdál vyjadřovat vznešenost, ale když byla v Hampton Court, Richmondu nebo Nonesuchu mezi přáteli, vynořila se její hravější povaha... Třebaže ječela na španělského vyslance nadáv-

ky a pohlavkovala svého komorníka, ve státních záležitostech byla patřičně svědomitá a na oficiálních dokumentech četla i to, co bylo vytištěno drobným písmem. Byla velmi vzdělaná. Hovořila francouzsky a italsky, docela dobře četla řecky a byla zběhlá v latině. V pozdějších letech překvapila svůj dvůr, když zahrnula polského vyslance přívalem latiny, načež se rozesmála: »Proboha pánové, nakonec jsem si musela ještě oprášit svou starou latinu!«

Období Alžbětiny vlády se odvíjelo plně ve znamení prudkého rozvoje anglického hospodářství a obchodu. Ačkoliv samozřejmě nemohlo jít o nějakou její mimořádnou osobní zásluhu, je nesporné, že právě anglický absolutistický centralismus dovedený jejím otcem, Jindřichem VIII. k vrcholu, sehrál velmi významnou úlohu v rozvoji hospodářského a obchodního podnikání. Královnin dvůr se sice nemohl odvážit plně zlikvidovat cechovní omezení a městská privilegia ve sféře výroby, ale toleroval rozvoj manufaktur na venkově, který objektivně vedl ke zrodu nových produkčních center. Alžbětina obchodní politika směřovala k podpoře vlastních kupců. Bylo jim například vyhrazeno zprostředkování dovozu vína a jiných plodin do země. Královská moc také zasahovala i proti nepříznivé konkurenci, jak dokazuje například zrušení hanzovního obchodního dvora v Londýně. V té době začaly do Anglie proudit drahé kovy, získané nejen obchodními aktivitami, ale i pirátskými loupežemi. To umožnilo také ražbu nové mince namísto zhoršené mince z doby Jindřicha VIII. Královna dále podporovala nejen loupeže kořisti cizího původu, zejména španělské z Ameriky, nýbrž i vlastní pronikání do kolonií. Za její éry byla příčiněním Sira Waltera Raleigha (1552–1618) založena první anglická osada v severní Americe, kterou pojmenovali na počest „panenské královny“ Virginie. Velký význam mělo i obchodní pronikání do vzdálenějších oblastí, které Londýn diplomaticky a finančně podporoval formou zakládání obchodních společností. Tak přišly na

Toto je pouze náhled elektronické knihy.
Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém
obchodě společnosti eReading.